

אמר לו רבן גמליאל: אין משיבין דברי תורה במרחץ. לפי שעומדים שם ערומים.

וכשיצא למקום שמותר לדבר שם דברי תורה, אמר לו רבן גמליאל: הטעם שהנני רוחץ הוא: אני לא באתי בגבולה בתחומה — היא באה בגבולי המרחץ קדם לאליל, והוא עשוי לכל הבא לרוחץ בו, ואין לאליל שום זכות לבוא לתחומי ולגזול את הרבים.

ועוד השיב תשובה אחרת⁽⁶³⁾: אין אומרים: נעשה מרחץ נוי לאפרודיטי שהרי מרחץ אינו דבר נוי, אלא אדרבה אומר: נעשה אפרודיטי נוי למרחץ! והאליל משמש ונעשה נוי להמרחץ. והמרחץ הוא העיקר והאליל הטפל.

דבר אחר אמר לו: אם נותנים לך ממון הרבה אי אתה נכנס לעבודת כוכבים שלך ערום ובעל קרי ומשתין בפניה! זו אפרודיטי עומדת על פי הכיב של שופכין, וכל העם משתיינין לפניה!

לא נאמר בתורה אלא אלוהיהם שנאמר [דברים יב] "אבד תאבדון את כל המקומות אשר עבדו שם הגוים... את אלוהיהם", את שנוהג בו משום אלוה — אסור, את שאינו נוהג בו משום אלוה — מותר.

הגמרא מביאה עוד דרשה בענין אדוניהו.

נאמר שם עוד בעת התנשאותו למלוך "ויעש לו רכב ופרשים וחמישים איש רצים לפניו".

ודנה הגמרא: מאי רבותיהו מה הגדולה בחמישים איש?⁽⁶¹⁾

תנא שנינו: כולם היו נטולי טחול נטלו להם את הטחול באמצעות סם, שהטחול מכביד שלא יוכלו לרוץ, וחקוקי כפות הרגלים — היו נטלו להם את בשר כפות רגליהם עד לעצמות כדי שיוכלו לרוץ על קוצים וברקנים, מבלי להרגיש.

מתניתין

המשנה מבארת שיש דברים שהם של עבודת כוכבים, ובכל זאת מותרים בהנאה⁽⁶²⁾.

מספרת המשנה: שאל גוי מין ושמו פרוקלוס בן פלוספוס את רבן גמליאל בעיר עכו, שהיה רבן גמליאל רוחץ במרחץ שהיה בחצר של אליל, ושמו אפרודיטי —

וכך אמר לו: כתוב בתורתכם [דברים יג] "לא ידבק בידך מאומה מן החרם" — מפני מה אתה רוחץ במרחץ של אפרודיטי?

61. פירש הגאון יעב"ץ: הלא לאבשלום היה מאתיים איש?

62. כן כתב בחידושי המאירי. ויתכן לקשר את משנתנו עם המשנה הקודמת, משום ששם דרשו את המקרא "ולא ידבק בידך מאומה מן החרם". וכן במשנתנו.

63. כן פירש רש"י. וכתב הריטב"א שכן משמע

מתיישבת אלא למי שיש לו חריץ בראשו. ומי שאינו ראוי למלכות לא ישבה על ראשו, אלא על מי שראוי למלכות. והיא "עדות" למלכות בית דוד.

ורש"י מבאר עוד, אף שרב יהודה אמר רב בעצמו אמר שאת העטרה הזו לא הניחו על הראש? מכל מקום פעם אחת בדקו אתה אם הגון למלכות.

גמרא

ליה, ומה שאסור הוא רק בלשון הקודש —

אינו נכון — והא אמר אביי: דברים של חול
— מותר לאומרן אף בלשון הקודש. דברים
של קודש — אסור לאומרן אף בלשון חול.

וקשה, איך השיב לו?

ומתריצין: תנא שנינו בברייתא בנוסח אחר:
במרחץ, אכן, לא השיב לו כלום ורק כשיצא
— אמר לו: אין משיבין במרחץ⁽⁶⁵⁾.

הגמרא סברה שענה לו בתוך בית המרחץ
"אין משיבין במרחץ", ולכן מקשינן:

והיכי עביד הכי איך עשה כן, הרי גם
תשובה זו היא דברי תורה? —

והא אמר רבה בר בר חנה אמר רבי
יוחנן⁽⁶⁴⁾: בכל מקום מותר להרהר בדברי
תורה, חוץ מבית המרחץ ומבית הכסא. וכי
תימא ואם תרצה לומר: בלשון חול — אמר

בגמרא שהן שתי תשובות.

אבל התוס' רי"ד מפרש שהיא תשובה אחת
עם הקודמת, ומדייק כן ממה שהמשנה לא
כתבה "דבר אחר".

64. לכאורה קשה, למה הביאו דברי רבה בר בר
חנה, הלא מדברי רבן גמליאל עצמו אפשר
ללמוד שאסור לומר דברי תורה במרחץ?

ומתרץ המהרש"א: מדברי רבן גמליאל אין
ראיה לאסור, כי יתכן שהתכוון לומר שאין פנאי
לאדם להשיב במרחץ.

והמהר"ם מוסיף עוד קושיא, מה אמרה
הגמרא "וכי תימא בלשון חול" — אם היה
מותר לומר דברים שבקדושה בלשון חול, היה
לו להשיב את כל תשובותיו בלשון חול, ואיך
עלה על דעת המקשן לומר שמותר בלשון חול?
ומתרץ: מעצם האמירה בקצרה "אין משיבין
במרחץ" אין להביא ראיה לאסור, כי אינו בגדר
דיבור בדברי תורה. ולכן הביאה הגמרא את
דברי רבה בר בר חנה להוכיח שאסור אפילו
"להרהר", ובודאי שדיבור בקצרה אינו גרוע
מהרהור.

ובכל זאת יש מקום לומר, שאם אומר גם
בקצרה וגם בלשון חול — מותר. מפני שיש
שתי מעלות לאמירה זו —

לכן הביאה הגמרא דברי אביי שאין חילוק

בין לשון חול ללשון קודש.

ואין להביא ראיה ממה שלא השיב את כל
תשובתו הארוכה בלשון חול.

65. וכתבו הראשונים הרמב"ן ריטב"א והר"ן
שהוא כמו גירסא אחרת במשנה.

והקשו התוס' בשם רבינו אלחנן, שהלא
במשנה לא כתוב כן?

והתוס' מביאים פירוש ר"י [וכן ברמב"ן
ותוס' הרא"ש ריטב"א ור"ן]: על פי המבואר
במסכת שבת [י א] ששלשה מקומות יש בבית
המרחץ: הפנימי — אסור אפילו בשאילת
שלום, האמצעי — מותר בשאילת שלום ואסור
בדברי תורה, החיצון — מותר אף בדברי תורה.
והגוי שאלו בחדר הפנימי, ושם אכן לא השיב
לו כלום. וכשיצא לחדר האמצעי, השיב לו "אין
משיבין במרחץ" [כמו שיבואר] ובחיצון השיב
לו תשובה מלאה הכתובה במשנתנו.

והטעם שהשיב באמצעי, אף שהוא דברי
תורה —

כתבו התוס': מפני דרכי שלום, מפני איבת
אותו הגמון, דהוי כמו שאילת שלום.

והתוס' הרא"ש כתב: מפני שהוא דבר
מועט.

והריטב"א כתב: מפני שהוא פסק הלכה
[וכנראה כוונתו כדעת הר"ן].

הגמרא מביאה מאמרי אמוראים, האם התשובות שהשיב רבן גמליאל היו תשובות נכונות, או שהשיב תשובות "גנובות" כלומר, דחוהו בקש, ואינן תשובות מעולות⁽⁶⁶⁾.

אמר רבי חמא בר יוסף [גירסת הב"ח:] **אמר רבי אושעיא בריבי: תשובה גנובה — השיבו רבן גמליאל לאותו הגמון!**

כן אמר רב אושעיא בריבי, וממשך רבי חמא בר יוסף: **ואני חולק עליו ואומר: אינה גנובה!**

ומבארין: **מאי גנובותיה** למה סבר רבי אושעיא שהיא תשובה גנובה?

דקאמר לו: זו עומדת על פי הכיב וכל אדם משתין בפניה —

וכי משתין בפניה אם אכן עושין כן — **מאי הוי מה בכך**, וכי אינה אלילים וכי

בטלה בכך? **! והא אמר רבא** [בסוגיא אחרת]: **האליל פעור יוכיח**, שאף שמפערין לפניו והוא דבר בזוי מאוד **בכל יום — ובכל זאת אינו בטל!**

וממשך רבי חמא בר יוסף: **ואני אומר: אינה גנובה!** כי חילוק יש בין פעור לאפרודיטי — **זו פעור עבודתה בכך בפעירה**, וזו אפרודיטי אין עבודתה בכך בהשתנה, אלא שעושין כן במרחץ שבחצרה.

אביי אמר: גנובתה מהכא לכן היא תשובה גנובה: **דקא אמר ליה: אני לא באתי בגבולה והיא באה בגבולי —**

וכי בא בגבולה אף אם אכן באה האפרודיטי קודם שהיה שם מרחץ — **מאי הוי וכי אסורה?**

והא תנן, עבודת כוכבים שיש לה מרחץ או גינה — נהנין מהן מותר ליהנות ממנה שלא בטובה אם אינו מחזיק טובה לכומרים, ואין

"דחייה בקש", אדרבה, הותר בכל אופן? לכן מפרשים "גנובה" מלשון מכוסה ונעלמת [כשם שגניבה עושים בהחבא] — ומבאר המהר"ם דברי התוס' "גנובה" — שאין אנו מבינים אותה התשובה. וכן כתב הריטב"א: **שנאמרה שלא בדקדוק, [וצריך להוסיף ביאור: לרבי גמליאל היו לו התירים וסיבות לרחוץ, וגנב ממנו את האמת ואמר לו תשובות שהם שלא בדקדוק].**

אבל מדברי הרמב"ן משמע, שלפי רבי חמא בר יוסף ורב שימי בר חייא, לקמן בגמרא, פירושו של "תשובה גנובה" הוא כדעת רש"י, דחייה בקש. ואילו לפי אביי ורבה בר עולא פירושו של "תשובה גנובה" הוא, שרבן גמליאל לא רצה לגלות לו להגוי את כל מה שהותר לנו,

והר"ן כתב: מפני ששם מותר להרהר בדברי תורה, וכל שאינו אומר טעמו של דבר אינו אלא כהרהור — ומותר.

והמאירי חולק על סברת הר"ן וכותב "ואין נראה לי. שכשהוא אומר מותר או אסור — הוראה גמורה היא, וגמר דין, וגדולה מעיקר הטעם וממשא ומתן! — אלא, שמותר לו להתנצל ולומר שאסור לו להשיב".

66. כן פירש רש"י.

והקשו התוס' והראשונים, שפירוש זה אינו מתאים עם דברי אביי ודברי רבה בר עולא לקמן בגמרא, הסוברים שרבן גמליאל השיב לו דברי חומרא יותר מן הדין, ואם כן אין זו תשובת

נהנין מהן בטובה.

כלומר, אין איסור בעצם "ההנאה", כי מה שמייעדים אותו לצורך עבודת אלילים אינו סיבה לאיסור, כי "אין הקדש לעבודה זרה", ואת המרחץ אין עובדין, וגם אין מקריבין את המרחץ כתקרובת לעבודת כוכבים.

וכל האיסור הוא רק להחזיק טובה לכוזרים.

והיות שרבן גמליאל לא החזיק טובה לכוזרים, היה מותר לו לרחוץ — אף אם האפרודיטי קדמה.

ולפי דברי אב"י יתפרש מאמר רבי חמא בר יוסף "ואני אומר אינה גנובה" — אינה תשובה הגונה, כיון ש"לא בטובת רבן גמליאל כמו בטובת אחרים דמי, אף שרבן גמליאל לא אמר להם דברי תודה, הוי כאילו מחזיק להם טובה, כיון שהיה איש חשוב, ועצם הנאתו מהם — טובה היא להם.

ולמה אכן רחץ שם? לכן אמר לו תשובה אמיתית [ולא גנובה]: מפני שהמרחץ קדם לעבודת כוכבים.

רב שימי בר חייא אמר: גנובתה מהכא לכן היא תשובה גנובה: דקא אמר ליה: זו עומדת על הכיב וכל אדם משתינין בפניה —

וכי משתינין בפניה אף אם עושין כן — מאי הוי מה בכך, וכי בטלה!?

והא תנן שנינו במשנתנו: רק בפניה, או השתין בפניה, או גיררה גרר עליה טיט וצואה זורק בה את הצואה — הרי זו אינה בטילה עד שישברנה.

ולפי פירוש זה יתפרשו דברי רבי חמא בר יוסף "ואני אומר אינה גנובה" — התם אינה בטילה, כי לפום שעתא זמנית הוא רתח עליה, והדר מפיים לה כדרכן של גוים —

ואילו הכא — כל שעתא ושעתא כל שעה ושעה בזלזלה קיימא קיימת בזלזול.

ולכן איננה תשובה גנובה.

רבה בר עולא אמר: גנובתה מהכא לכן היא תשובה גנובה — דקא אמר ליה: אין אומרינן: נעשה מרחץ נוי לאפרודיטי — אלא אומרים: נעשה אפרודיטי נוי למרחץ —

וכי אמר [גירסת הב"ח: אומרים] נעשה מרחץ לאפרודיטי נוי — מאי הוי וכי אכן נאסרת, ומה בכך?!

והא תניא שנינו בברייתא: האומר: בית זה מוקדש לעבודת כוכבים, כוס [גירסא אחרת: כרם] זה מוקדש לעבודת כוכבים — לא אמר כלום ואינו נאסר בהנאה, שהרי לא עבדו להבית, ולא הקריבו לתקרובת אלילים, אלא שייחדו לכך בפיו, וההלכה היא, שאין הקדש לעבודת כוכבים.

וממילא, בכל אופן היה מותר לרבן גמליאל לרחוץ בו, אף אם המרחץ היה נוי לעבודה זרה.

ולפי פירוש זה יתפרשו דברי רבי חמא בר יוסף "ואני אומר אינה גנובה" — כי נהי אמת היא, דאיתסורי לא מיתסרא לא נאסר המרחץ בהנאה, מפני שאין הקדש לעבודת כוכבים, אבל נוי מיהא איכא אם היה מייפה

ומכל מקום, אסור לעבדם, והעובד אותם היהו כעובד אלילים לכל דבר, שהרי נתכוון לעבוד אלילים וכפר בעיקר.

ונחלקו בדין זה רבותינו הראשונים [ורש"י כתב שני הפירושים]: יש אומרים: שההרים לא נעשו עבודת כוכבים כלל, ותקרובת שלהם, כגון, השוחט בהמה לשם הרים וגבעות — אינה נאסרת, כי אינה תקרובת עבודת כוכבים, כי ההרים והגבעות אינם נעשים אלילים⁽⁶⁷⁾.

ויש סוברים שאכן נעשו אלילים, והתקרובת שלהם אסורה בהנאה כשאר תקרובת אלילים, אלא שגזירת הכתוב הוא, שההרים עצמם, אף שהם נעשים אלילים, אינם נאסרים בהנאה, ומותר לחצוב מהם ולזרוע בהם.

וכל זה מדובר בהרים עצמם, אבל בציפויין, כגון אם ציפו אותם בכסף וזהב, והשתחוו

את האפרודיטי, יש בכך איסור, שאסור לרחוץ אלילים לייפותם⁽⁶⁷⁾.

לכן השיב לו תשובה אמיתית, שאין המרחץ נוי לעבודת כוכבים.

מתניתין

מח-א נאמר בתורה [דברים יב] "אבד תאבדון את כל המקומות אשר עבדו שם הגוים אשר אתם יורשים אותם, את אלוהיהם על ההרים הרמים ועל הגבעות ותחת כל עץ רענן".

ודרשו חכמים "אלוהיהם על ההרים" — ולא ההרים אלוהיהם, "אלוהיהם על הגבעות" — ולא הגבעות אלוהיהם. ונלמד מכך שההרים והגבעות וכל דבר המחובר לקרקע, הם עצמם אינם נאסרים אם עבדו אותם, ומותר לחצוב מהם אבנים, ולזרוע בהם וכדומה.

— ולמה אכן אינו אסור? לכן אמר רבן גמליאל תשובה הוגנת: מפני שאין אומרים מרחץ נעשה לשם אפרודיטי.

68. במסכת סנהדרין [סא א] דנה הגמרא בשוחט בהמה במחשבה לזרוק דמה או להקטיר חלבה לעבודה זרה, האם השוחט חייב מיתה, אם יש לו על דין זה מקרא לדרוש ממנו חיוב מיתה. ודנה שם הגמרא לדעת ריש לקיש, הסובר שהבהמה עצמה אינה נאסרת בשחיתה זו, האם על כל פנים חייב השוחט מיתה, ואומרת שם הגמרא שאכן יתכן שהבהמה תהיה מותרת והעובד יתחייב מיתה. ומביאה את הדין של סוגייתנו לדוגמא, שהעובד להר חייב מיתה על אף שההר עצמו לא נאסר.

67. כן פירש רש"י.

והקשו התוס' על פירוש זה, שמשמע שהתשובה הגנובה היא שאף אם המרחץ היה נוי לעבודת כוכבים, היה מותר לרחוץ בה — וקשה הרי נוי ותכשיטי עבודת כוכבים אסורים?

ועוד הקשו התוס' על הדחייה, במה אינה תשובה גנובה שאילו היה נוי לעבודת כוכבים, באמת היה אסור — וכי הגוי שאל אותו למה הוא מייפה את האפרודיטי?! הגוי רק שאל אותו איך מותר לו ליהנות ממנה, ועל כך השיב לו תשובה גנובה.

והתוס' מבארים שהתשובה גנובה היא מפני ש"במציאות" אינו נוי, אלא סתם בית — והדחייה היא, שבכל זאת היו חכמים אוסרים אותו משום "איסור נוי" [כלומר: גזירה אטו נוי]